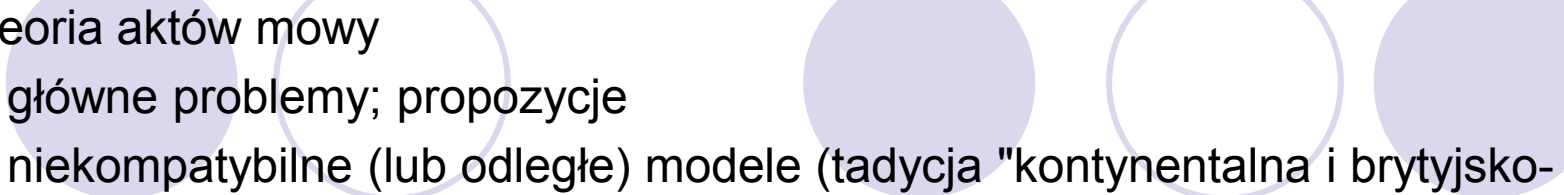

Iwona Witczak-Plisiecka

wipiw@uni.lodz.pl

Katedra Języka Angielskiego
i Językoznawstwa Stosowanego
Uniwersytet Łódzki

-
- Teoria aktów mowy
  - – główne problemy; propozycje
  - – niekompatybilne (lub odległe) modele (tradycja "kontynentalna i brytyjsko-amerykańska)
  - struktura aktu mowy; status of lokucji, illokucji, perlokucji
  - kategoryzacja aktów (klasyfikacja)
napięcie pomiędzy typem a jednostką (type – token)
  - Wypowiedzi:
    - pośrednie i bezpośrednie
    - dosłowne i niedosłowne
    - o treści eksplicytnej i sugerowanej (nasylenie treści, jednoznaczność)
    - rola inferencji w odczytywaniu znaczenia i mocy illokucyjnej

Orientacje teoretyczne (meta) (głównie w poszukiwaniu źródeł mocy il.)

- status konwencji i intencji
- mentalizm i normatywizm
- eksternalizm i internalizm
- kontekstualizm i minimalizm

Teria aktów mowy (SAT)

- Funkcje języka (opis & wyjaśnienie)
- np.
- (-) *szeptać, mrużyć, krzyżeć, wykrzykiwać, ...*
- (-) *przerywać, rozpoczynać, podsumować, ...*
- (+) *obiecować, domagać się, żądać, proponować, prosić o coś ...*

- Funkcja → "co ... ma/miał na myśli" → illokucja

- W tradycji są dwa aspekty tak pojętego znaczenia [wg Searle'a $F(p)$]:
  - moc
  - treść semantyczna - (propositional) content (predykcja)

  - → relacja pomiędzy semantyką i pragmatyką

Austin (1962)

- Austin 1962
- "... dotyczące mocy wypowiedzi w kontraście do jej znaczenia"
"... concerning the force of the utterance as opposed to its meaning" (p. 33)
- "Omawiany tutaj system różnych rodzajów funkcji języka nazywał będę systemem "mocy illokucyjnych"
- "I shall refer to the doctrine of the different types of function of language here in question as the doctrine of 'illocutionary forces'".(99; *et passim*)
- Searle 1969: $F(p)$
"W kontekście C X oznacza Y"
"X counts as Y in C"

Teoria czynności mowy – lokalizacja dyscypliny

- filozofia języka (philosophy of language) (Searle 1969)
- linguistic philosophy (rozwiązywanie problemów filozoficznych poprzez analizę języka, spojrzenia wittgensteinowskie)
- philosophy of linguistics (ujęcie historyczne, por. Davis 2003, 2006)

- (samodzielne) językoznawstwo
- prawo, informatyka, medycyna (językoznawstwo kliniczne, pragmatyka kliniczna), teoria kultury, teorie genderowe, feminizm, ...
- por. Douglas Robinson (2003) 'Performative Linguistics' (w przeciwieństwie do "constative"/"skostniałego" językoznawstwa)

Pytania metodologiczne

- Liczba teorii
- Mereologia świata a typy aktów (Barker 2003)
- 'Specjalistyczne' teorie czynności mowy

Wcześniejsze refleksje na temat "mocy" działania za pomocą języka

- "wcześniejsze" = refleksje przed Austinem
- Świadomość "innych" form u Arystotelesa, por. *De Interpretatione*,
- Immanuel Kant i problemy "kontekstu" i "idealizacji subiektywnej" (również 'enunciation' E. Benveniste'a)
- "You can't go and find Kant's view on apologising or congratulating, as far as I know." (Searle 1984: 25)
- dzisiejsza pragmatyka 'emancypacyjna' → Kant "Antropologia z perspektywy pragmatycznej" (1778/1798)

- Frege i pojęcie "mocy" (Kraft w opozycji do Sinn)
- Thomas Reid
- Franz Brentano (Husserl) → Anton Marty
- Karl Bühler (→ Jakobson)
- Adolf Reinach (por. z Searle'm)

Wcześniejsze lub niezależne refleksje na temat "mocy" działania za pomocą języka

- Émile Benveniste ('równoległość' z Austinem)
- Wittgenstein i pojęcie "meaning in use"
- znaczenie jako manifestujące się w działaniu
- "gry językowe" (language games) → funkcje języka

"Klasyczna" teoria J.L. Austina

- wyrażenia konstatywne i performatywne
- lokucja, illokucja, perlokucja + "uptake"
- znaczenie eksplicytnych performatywów ((potencjalne) udostępnienie aktu illokucyjnego)
- określenie źródła mocy illokucyjnej (konwencja i intencja – ich rola)
- warunki fortunności
- klasyfikacja aktów mowy

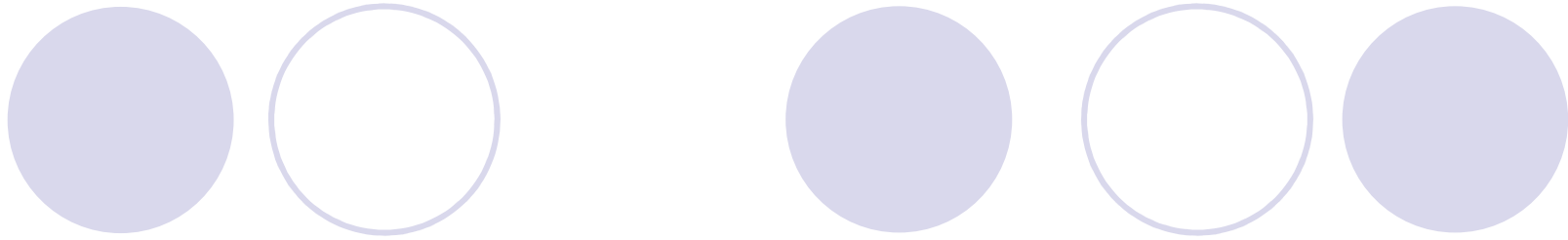
Wyrażenia konstatywne i performatywne

- podręczniki i książki teoretyczne → "błąd" Austina (Bach i Harnish 1987, Levinson 1983: 231ff, Saeed 2009: 237, Huang 2007: 95ff)
- Marina Sbisa (np. 2007) → skrupulatnie przeprowadzony plan dyskusji
- Austin (1962/1975: 67): nie ma żadnego pewnego kryterium, a nawet zespołu kryteriów, które pozwoliłoby z całkowitą pewnością odróżnić konstatywy od performatywów ("there is no absolute criterion [...] not even a list of such (possible) criteria")
- → przykłady komentarzy dotyczących "uniwersalnie" akcjonalnej natury języka: Austin 1962/1975: 19-21, 52, 53f.)
- → teoria czynności mowy miałyby zatem być całościową teorią komunikacji językowej (?); moc illokucyjna → stały wymiar wyrażen językowych (?)

(Austin komentował też swoistą zależność aktów językowych od kontekstu, np. wypowiedzeniem, a respektowaniem i realizacją aktu; "I sell" + zakończenie sprzedaży)

Klasyfikacje aktów

- Austin (1962/1975) – czasowniki ("as names of illocutionary acts seem to be pretty close to *explicit performative verbs*" p.131); 6 nieostrych grup (Verdictives [element oceny, np. *skazywać*], Exercitives ["społeczne", moc wprowadzania zmian, np. *nominować*], Commisives [dotyczą przyjęcia zobowiązania, np. *obiecować*], Behabitives ["społeczne" w sensie zachowań 'społecznych', np. *przepraszać*], Expositives [metajęzykowe, opisują czynności mowy, np. *zaprzeczać, pytać*]); *families* of related and overlapping speech-acts (p. 150)
- Searle (1975) – 6 kategorii, kryterium kierunku dopasowania (słowa względem świata) → formalizacja w logice illokucyjnej (Searle i Vanderveken) (wg Vandervekena (2000) ta klasyfikacja jest mniej zależna od języka, bardziej 'ogólna', lepsza) → element gramatyki uniwersalnej

- Alston (1963): czasowniki illokucyjne zestawione z perlokucyjnymi, np. *ogłaszać, pytać, obiecywać w opozycji do przekonać, przerazić, zwrócić uwagę*). Czasowniki perlokucyjne – element 'rezultatu', illokucyjne mogą również zawierać podobny element, ale nie jest on istotny dla ich rozróżnienia w ramach grupy, perlokucyjne są "zdefiniowane" takim efektem.
- Illokucje bardziej "konwencjonalne" ("more fundamental in the means-ends hierarchy"):

"I can request you to pass the salt in order to get you to pass the salt, or in order to irritate, distract, or amuse you. But I could hardly amuse you in order to request you to pass the salt, or get you to know that my battery is dead in order to report that my battery is dead" (Alston 1963: 116)
- 2000: nowe propozycje

- Bach i Harnish (1979): 4 kategorie illokucyjnych aktów komunikacyjnych
  - Hancher 1979
  - Ballmer & Brennenstuhl (1981)
  - Verschueren 1987
  - Bach (1999: 360, fn.35) "performative verbs do not encode illocutionary forces"; (por. Bach & Harnish 1979: 203-209, Bach & Harnish 1992)
  - Wierzbicka (1991) "lingua mentalis"
  - Vendler (1972, 1975); wyróżnienie czasowników, które nie mają natury "czynnościowej" oraz czasowników czynnościowych:
    - typu "activity", np. biegać, popychać
    - typu "accomplishments", np. namalowanie obrazu, wytworzenie krzesła
    - typu "achievements", np. rozpoznać, zdać sobie sprawę, zgubić
    - stany, np. ;posiadać, wiedzieć
- dalsza kategoryzacja z uwzględnieniem aspektu psychologicznego i kognitywnego
- Czasowniki: Niektóre akty nigdy nie są eksplicytne (por. badania w ramach teorii grzeczności, np. "Ninejszym obrażam cię ...") → klasyfikacje; typologia metajęzykowa

Charakterystyka wewnętrzna aktu mowy

- Lokucja (akt fonetyczny, retyczny [=sense+reference) – illokucja – perlokucja (np. *Shoot her. You can't do that.* Austin 1962: 102)
- Searle: odrzucenie lokucji, ale:
  - performing *utterance acts*, i.e. wypowiedzenie słów (morfemów, zdań);
  - performing *propositional acts*, i.e. odniesienie i predykacja;
  - performing *illocutionary acts*, zastosowanie pewnej funkcji
  - performing *perlocutionary acts*, i.e. wytworzenie efektów i konsekwencji (Searle 1969)Dla Searle'a (1969) "efekt illokucyjny" to zrozumienie komunikatu.
- Barker (2004) – intencja komunikacyjna jest z natury 'perlokucyjna' ponieważ ukierunkowana jest na efekt
- Wpływ modelu na badania semiotyczne, np. gestykulacyjne, ingestykulacyjne i pergestykulacyjne akty (gesticulatory, ingest- & pergest-) (Kasher 1996)

- "what is said" w opozycji do "what is meant" (wg Grice'a)
- skomplikowanie relacji pomiędzy "what is said" i lokucją

- Korta i Perry: (znaczenie → "a forensic concept")

"what is locuted" w opozycji do "what is said"

("what is said" jest w tym ujęciu równoważne do znaczenia "po stronie odbiorcy", nie musi być 'zamierzone', por. rozumienie "Arystoteles lubił filozofię")

Lokucja – dwa aspekty: zamierzone znaczenie lokucyjne zwrotne + rzeczywiste znaczenie lokucyjne (czyli zrozumiane przez odbiorcę)

"what is said" w tym ujęciu zawiera 'uptake', ma zarówno illokucyjny, jak i perlokucyjny aspekt

- koncepcja "what is said" i koncepcja "lokucji" są z natury ponad "semantyczne" → pragmatyczne

Konwencja i intencja jako źródła mocy illokucyjnej

- Strawson (1964)
  - propozycja uwzględnienia teorii Grice'a w analizie aktów mowy
  - podział na akty konwencjonalne (rytualne, ceremonialne) i intencjonalne (które wymagają zrozumienia intencji nadawcy)
- Warnock (1973), Urmson (1977), a następnie proponenci teorii relewancji (Sperber & Wilson 1986/1995) uznają, że większość tych aktów nie należy do instytucji języka (np. licytacja brydżowe)
- Rozłam na dwa obozy
  - a) konwencja jako źródło/nośnik mocy
  - b) intencja jako źródło mocy
- podstawy rozłamu ...

Austin i konwencjonalność aktów illokucyjnych

- John L. Austin (1962/1975: 148)
- "całkowity akt mowy w całkowitym kontekście jest jedynym zjawiskiem, które ostatecznie pragniemy wyjaśnić"
- "[t]he total speech-act in the total speech situation is the *only actual* phenomenon which, in the last resort, we are engaged in elucidating."
(pobieżna definicja "adumbrated")
- "Należy zauważyć, że akt illokucyjny jest aktem konwencjonalnym; aktem wykonanym poprzez zachowanie konwencji"
- "We must notice that the illocutionary act is a conventional act: an act done as conforming to a convention" (105)
- "... illocutionary acts such as informing, ordering, warning, undertaking, &c., i.e. utterances which have a certain (conventional) force" (Austin, p. 108) → "aktywna" konwencja jest obecna we wszystkich rodzajach aktów mowy (i nie jest to konwencja trywialna)

Austin o konwencji i illokucji

- What we do import by the use of the nomenclature of illocution is a reference, not to the consequences (at least in any ordinary sense) of the locution, but to the conventions of illocutionary force as bearing on the special circumstances of the occasion of the issuing of the utterance. We shall shortly return to the senses in which the successful or consummated performance of an illocutionary act ***does bring in 'consequences' or 'effects'*** in certain senses.'
(Austin 1962/1975: 114)
- konwencje illokucyjne
- związane z (konkretną) wypowiedzią językową
- ? zintegrowane elementy kontekstu, zarówno językowe, jak i pozajęzykowe
- akty zarówno ceremonialne, jak i 'codzienne' → problem poza argumentami Strawsona

Konwencja

A decorative graphic consisting of six circles arranged in two rows. The top row has three circles: a solid light purple circle, a white circle with a light purple outline, and a solid light purple circle. The bottom row has three circles: a solid light purple circle, a white circle with a light purple outline, and a solid light purple circle.

W ujęciu deSaussure'a:

- znaczenie = produkt konwencji językowej (efekt systemu różnic)
- ale, te same słowa (lokucja) mogą tworzyć różne "efekty"

Czy rozumiesz ten wykład?

- (zwykle) pytanie
- prośba
- element krytyki
- ...

Konwencje – problemy

- Normy są wspólne dla pewnych populacji – ile osób powinno uznawać normę, aby była ona "normą"?

Margaret Gilbert (1990)

- Konwencja wysyłania podziękowań w kontekście przyjęć
  - Millikan (częstowanie cygarami z okazji urodzin chłopca)
- konwencje mogą istnieć pomimo, że nie są zachowywane w praktyce
- są powiązane z rozumem (praktycznym)

Konwencje

- pojawiają się jako rozwiązania alternatywne dla "umów" (gdy istnieje wielu "wykonawców" (Lewis, Marmor))
- zasady konwencjonalne są arbitralne
- zasady konwencjonalne dopuszczają gradację (arbitralności)
- są zależne od praktyki
- ich racjonalność jest zależna (wymagają "zgody")

- Normy racjonalne (tak jak normy moralne) nie są natury konwencjonalnej (nie dopuszczają zachowań alternatywnych)

(normy moralne $\neq$ konwencje społeczne)

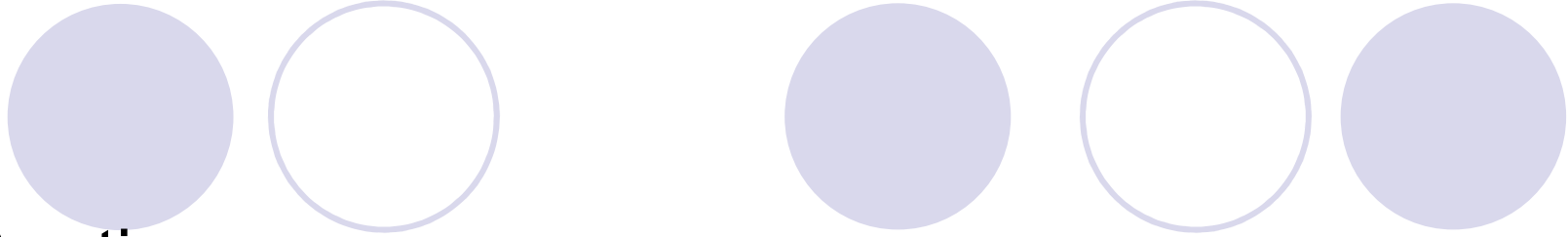
(norms racjonalne $\neq$ konwencje społeczne)

Konwencjonalność

Zasada R jest konwencjonalna wtedy i tylko wtedy, gdy spełnia następujące kryteria:

- i. Istnieje pewna grupa ludzi P, która postępuje zgodnie z tą zasadą w kontekście C.
- ii. Istnieje przyczyna (lub ich zespół), np. A, z powodu której członkowie społeczności P postępują zgodnie z zasadą R w okolicznościach C.
- iii. Istnieje co najmniej jedna inna potencjalna zasada (S), która mogłaby być przestrzegana przez społeczność P w okolicznościach C, gdyby nie przestrzegali oni R. Przyczyna(-y) A stanowiłyby wystarczającą przyczynę dla przestrzegania S zamiast R w kontekście C. Nie ma sensu (lub przyczyny) aby zasady R i S były przestrzegane jednocześnie w kontekście C.
- iv. (Marmor 2009)

- Austin:
- Akt illokucyjny → efekty konwencjonalne ("conventional effects")
- Akty illokucyjne → niekonwencjonalne konsekwencje (non-conventional consequences (perlocutionary))
- Akt illokucyjny → akt wykonany/spełniony poprzez zachowanie konwencji (*an act done as conforming to a convention*)
- w innej "skali" (?):
Searle: język → normatywne zachowanie (*speaking a language = engaging in a rule-governed form of behaviour*)

Austin i konwencjonalność illokucji

- John L. Austin (1962/1975: 148)
- "[t]he total speech-act in the total speech situation is the *only actual* phenomenon which, in the last resort, we are engaged in elucidating." ("adumbrated" definition)
- "We must notice that the illocutionary act is a conventional act: an act done as conforming to a convention" (105)

Konwencje i intencje (c.d.)

- Użycie formuły,
In saying so-and-so I was warning
umożliwia nazwanie aktu w inny sposób (cf. 128), ale, w przypadku illokucji,
“the act is constituted not by intention or by fact, essentially, but by *convention* (which is of course a fact)” (128).
- a także:
- being serious consists in [... the words'] being uttered as (merely) the outward and visible sign [...] of an inward and spiritual act” (Austin 1962/1975: 9)
- → konwencje wymieszane z intencjami
- → kategoryzacja uwzględnia rzeczywistość "zewnętrzną"
- (→ wprowadzanie 'rewolucji' w kontekście semantyki prawdziwościowej)

Culler 1981

- System Austina jest równoległy do systemu deSaussure'a
(powtórzony na innym poziomie)
- Opis systemu, który umożliwia różnicowanie aktów
- „to account for signifying events (parole) one attempts to describe the system that makes them possible” (p.15)
- Meaning of sentences is accounted for by analysing the linguistic system
- ? utterances

Morgan (1978) i czynności mowy

- konwencje języka
- konwencje użycia ('o języku', na jego temat; "of" i "about")
- Nie są idiomami (ponieważ znaczenie leksykalne odgrywa pewną rolę)
"Can you (please) pass me the salt?"
- Morgan:
[occassion → purpose → means expressions]
[← most arbitrary --- conventional →]
- Transfer/ewolucja możliwa się w obydwu kierunkach
  - Por. Grice:
  - habitual use of language (types)
  - (timeless meaning vs. occassion meaning)

? e.g. Pozdrowienia

- ‘What is heard?’ (Pol. *Co słyszeć?*)
- ‘How is it going?’ (French *Comment ça va?*)
- ‘Have you eaten?’ (Chinese *chiesiyou*)
- ...

- ?? Symboliczne konstrukcje znaczeniowe
- Kulturowo-motywowany (ogląd świata)
- Morgan podkreśla, że znaczenie dosłowne jest (dość) ważne (‘your hair is missing’ – nie zadziała jako pozdrowienie)

W językoznawstwie

- konwencje w opozycji do intencji
- koncepcje (pro)Austinowskie w opozycji do tradycji w duchu Grice'a
- Strawson 1964
- Searle "rule-governed form of behaviour"

moc illokucyjna (i jej mieszkanie) (por. Tsohatzidis 2010)

Mentaliści (intencja i 'stany kognitywne')

1) Stan mentalny nadawcy (i jego identyfikacja)

Searle 1983 (częściowo *Intentionality*)

2) Stany mentalne nadawcy i odbiorcy (S's & H's)

Strawson 1964

2a) Schiffer 1972 (assertive & imperative acts)

2b) Bach & Harnish 1979 (akty komunikacyjne)

Barker (2004, 2007)

Normatywiści (cechy normatywne wykonania (wypowiedzi))

- Alston 1964, 1987, 1994, 2000 (potencjał illokucyjny aktu)

- Gauker (1994, 2000, 2007) (normy dyskursu [*discourse norm*] w ewaluacji wypowiedzi)

- Brandom (1983, 1994, 2001)

- Kukla & Lance (2009)

- Millikan (1984, 2004, 2005) (normy w świetle 'naturalnej' ewolucji)

- Searle 2007

Pragmemy i czynności mowy – 'nowa' perspektywa

- The theory of pragmatic acts [. . . focuses] on the environment in which both speaker and hearer find their affordances, such that the entire situation is brought to bear on what can be said in the situation, as well as on what is actually being said. [. . .T]he emphasis is not on conditions and rules for an individual (or an individual's) speech act, but on characterizing a general situational prototype, capable of being executed in the situation; such a generalized pragmatic act I will call a **pragmeme**. The instantiated individual pragmatic acts, [. . .] **practs**, refer to a particular pragmeme in its realizations.

(Mey 2001:221)

- Speech acts, in order to be effective, have to be situated. That is to say, they both rely on, and actively create, the situation in which they are realized. Thus, a situated speech act comes close to what has been called a speech event in ethnographic and anthropological studies (Bauman and Sherzer, 1974): speech as centered on an institutionalized social activity of a certain kind, such as teaching, visiting a doctor's office, participating in a tea-ceremony, and so on. In all such activities, speech is, in a way, prescribed: only certain utterances can be expected and will thus be acceptable; conversely, the participants in the situation, by their acceptance of their own and others' utterances, establish and reaffirm the social situation in which the utterances are uttered and in which they find themselves as utterers.
- (Mey, 2001: 219)

- A pragmeme is a speech act – an utterance whose goal is to bring about effects that modify a situation and change the roles of the participants within it or to bring about other types of effect, such as exchanging/assessing information, producing social gratification or, otherwise, rights/obligations and social bonds. [. . .] A pragmeme is **a situated speech act** in which the rules of language and of society synergize in determining meaning, intended as a socially recognized object sensitive to social expectations about the situation in which the utterance to be interpreted is embedded.

(Capone 2005:1357)

Kryteria analizy czynności mowy i pragmemy

- holistyczny kontekst;
- wiedza 'wspólna' (pozyskana z kontekstu dyskursu, konkretnej sytuacji, adekwatnej wiedzy typu encyklopedycznego, por. Allan 2001; Stalnaker 2002) która pozwala na osiągnięcie zrozumienia
- "dziedziczona" tradycja (**pragmemy**)
- 'prawdziwe' akty mowy → “instantiated (or individual) pragmatic acts” (Mey, 2001:220–221); tzw. “ipras”, które nigdy nie są identyczne
- pragmem = ‘generalized pragmatic act’, charakterystyka “a general situational prototype, capable of being executed in the situation” (2001:221).
- W sytuacji komunikacyjnej interlokutorzy “find their affordances” (2001:221), znają ograniczenia kontekstu i potencjał sytuacji (2001:218).
- → brak odpowiedzi na zasadnicze pytania (lub uznanie ich nieadekwatności)

Dyskusje współczesne

- mentaliści i normatywiści
- eksternaliści i internaliści
- kontekstualiści i minimaliści (semantyczni)

Teoria czynności mowy i problemy granic pomiędzy semantyką i pragmatyką

- Problemy predykcji i jej znaczenia

A.

- 1) zdania nie-oznajmujące, lub np. pytania, które nie posiadają "zawartości" (propositional content) (?? → jako potencjalne nośniki mocy illokucyjnych(?) mocy, które miały "towarzyszyć" predykatom (por. wzór $F(p)$)
- 2) Ponadfrazowej ponadzdaniowe łączniki logiczne → czy działają na (bardziej abstrakcyjnych) mocach illokucyjnych? A nie "zawartościach" zdania (Tsohatzidis 2010)

B.

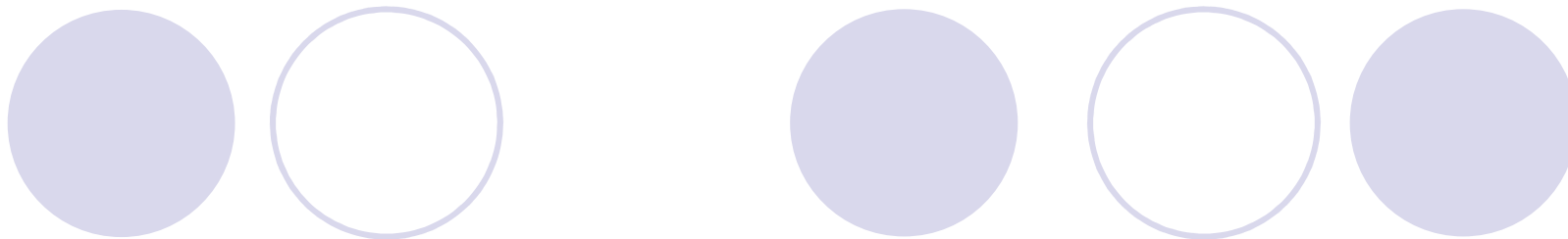
- nawet proste zdania wykazują niedookreślenie semantyczne – znaczenia jawią się jako nieostre lub uogólnione

C.

- $F(p)$ → nowsze podejścia: $F(\text{proto-act})$ (Barker 2004)

Teoria czynności mowy dziś

- pluralizm modeli
- zaplątanie terminologiczne
- propozycje stymulujące ... (analizy zastosowań, np. w prawie, informatyce, medycynie)
- psychologiczna adekwatność doświadczenia
- John L. Austin (1962/1975: 148)
- "całkowity akt mowy w całkowitym kontekście jest jedynym zjawiskiem, które ostatecznie pragniemy wyjaśnić"
- "[t]he total speech-act in the total speech situation is the *only actual* phenomenon which, in the last resort, we are engaged in elucidating." (pobieżna definicja "adumbrated")

● (niniejszym) dziękuję 😊